

KULTTUURIPOLITIikka JA NATIONALISMI KILPAILUVALTIO-SUOMESSA

Innovatiivinen luova talous

Cultural policy and nationalism in a Finnish competition state: Innovative creative economy

Nationalism is constitutive of modern political forms of social life and also historically one of the key features defining cultural policy in modern nation states. Regardless of transformations called globalization, methodological nationalism remains rooted also in the underlying logic of national cultural policies. In the 1990s the Finnish welfare-state shifted towards so-called competition state. In Finnish public cultural policy this marked a shift from a welfare orientation towards a more economy-oriented neo-liberal rationale. Alongside the old welfare and cultural nationalisms, new forms of nationalism emphasizing individual creativity, innovation and economic value of art and culture emerged in cultural policy discourses in a framework of national competitiveness. This article looks into economic rationale and competitiveness as one of the thriving paradigms of cultural policy and nationalism in the field of culture from the 1990's onwards. It examines discursively the idea of innovative knowledge and creative economy as an example of national-economic project which has somewhat blurred the definitions of culture and creativity. Furthermore, the article discusses the idea of creative economy in the institutional politics of different administrative sectors.

Keywords: Competition state, nationalism, neoliberalism, creative economy, cultural policy strategies.

Kulttuuripolitiikan ja luovan talouden kilpailuvaltiollinen nationalismi

Taide- ja kulttuuripolitiikan, kansallisvaltiokehityksen sekä nationalismin välillä on historiallisesti tiivis kytkös (ks. esim. Bell & Oakley 2015; Sokka 2012; Bonet & Negrier 2011; Sokka & Kangas 2007; Sevänen 1998). Toisaalta nationalismi on myös kiinteä osa nykyistä globaalia taloutta ja talouskilpailua (Müller 2011; Kettunen 2008). Tässä artikkelissa tarkastelen talousrationaalisuuteen pohjautuvaa kilpailuvaltiollista nationalismia suomalaisessa kulttuuripolitiikassa. Tutkin, kuinka globaalin talouden nationalismi on diskursiivisesti kytkeytynyt kansalliseen kulttuuripolitiikkaan

uusliberalistisen¹ kilpailuvaltio- ja talouskehityksen yhteydessä 1990-luvulta lähtien. Kilpailuvaltiossa² eri ilmiöitä arvioidaan ja arvotetaan viime kädessä niiden taloudellisen toimintakyvyn ja talouskasvua edistävän merkityksen pohjalta. Myös kansallisen kulttuuripolitiikan legitimitietin ja rationaliteetin on analysoitu siirtyneen kohti taloutta: senkin täytyy viime kädessä perustella merkityksellisyytään tuottavuudella, tehokkuudella ja kilpailukyvyllä (Bell & Oakley 2015; Hesmondhalgh ym. 2015; Kangas & Pirnes 2015; Kangas & Vestheim 2010).

1990- ja 2000-lukujen suomalaista kulttuuripolitiikkaa on tutkittu vähän kilpailuvaltiota ja nationalismia hyödyntävistä näkökulmista.³ Kilpailuvaltiokehityksen rinnakkaisia teemoja,

---

kuten uusliberalisaatiota, markkinaistumista ja uuden julkishallinnon käytäntöjä, on sivuttu eri tavoin (ks. Kangas & Pirnes 2015; Häyrynen 2013, s.634–637; Lehtonen ym. 2014).

Kilpailuvaltio, uusliberalismi sekä nationalismi eivät ole vastakkaisia tai toisiaan poissulkevia ilmiöitä. Ne toimivat yhteisvaikutuksessa, koska valtiot ovat edelleen vaikutusvaltansa rajoituksista huolimatta väestöineen ja resursseineen globaalin talouden välttämättömiä toimintayksiköitä.⁴ (Cerny 2010; Wood 2005.) Vaikka valtioiden suvereni-teetti ja rationaliteetti muuttuvat globalisaation myötä, mukautuminen globaaliin kilpailuun on luonut uusia kansallisen konsensusajattelun ja nationalismin muotoja kilpailukyvyen edistämiseksi. Kuten David Harvey (2008, s.106) tiivistää, myös uusliberalistinen valtio tarvitsee nationalismia käyttövoimakseen globaalissa kilpailussa, koska ”se joutuu esiintymään kilpailukykyisenä toimijana maailmanmarkkinoilla ja tavoittelemaan yritysten kannalta mahdollisimman hyviä olosuhteita...” Lähtökohtanani kulttuuripolitiikan ja nationalismin tarkasteluun onkin Pauli Kettusen (2008, s.45) esittämä huomio siitä, kuinka ”[g]lobaali talouskilpailu on pohjastanut uusia kansallisvaltion tehtäviä erityisesti tietoon ja osaamiseen perustuvan kansallisen kilpailukyvyen rakentamisessa”.

1990-luvun pitkän linjan käänös (esim. Kangas 1999) hyvinvointivaltiokehityksestä markkinayhteiskunnan kulttuuripolitiikkaan sijoittuu poliittisen hallinnan muutokseen. Valtiollinen kulttuuripolitiikka avautui Suomessa muun yhteiskunnan ja julkisen sektorin tapaan uudella tavalla 1980–90-luvuilla globalisaatiolle ja globaalin talouden kilpailupakoille, ja sen kansallinen sekä kansainvälinen toimintaympäristö muuttuivat (ks. Kangas & Pirnes 2015; myös Kettunen 2008; Yliaska 2014). Poliittisen talouden näkökulmasta kyseessä ovat erilaiset valtion hallintastrategiat avoimen, globalisoituvan ja tietointensiivisen kapitalismin olosuhteissa (Sorsa 2014, s.200). Julkisella vallalla voidaan nähdä olevan keskeinen rooli tietoon ja luovuuteen pohjautuvan kapitalismin institutionaalisten edellytysten luomisessa (Bruun ym. 2009; Jessop 2016).

Tarkastelen erityisesti 2000-luvulla kulttuuripolitiikan piirissä kansalliseksi projektiksi argumentoitua ”luovaa taloutta”. Kulttuurin ja taiteen uudenlainen kytkeytyminen talouteen ja yrittäjyyteen suomalaisessa kulttuuripolitiikassa on tapahtunut erityisesti luovan talouden ajattelu-, puhe- ja toimintatapoihin kytkeytyneenä (ks. Pyykkönen 2014, s.69–81; myös Lehtonen 2014). Ilkka Heiskanen mukaan (2015, s.109–110) useat kansainväliset kehityssuunnat ovat vaikuttaneet siihen, että taiteiden ja kulttuurin asema ja merkitys kansallisessa ja kansainvälisessä taloudessa on noussut viime vuosikymmeninä keskiöön. Kehityssuuntaa Heiskanen kutsuu kulttuurin uudeksi asemoinniksi talouteen. Asemointi kääntyi vuosittu-hannen vaihteen tienoilla taiteen ja kulttuurituotannon sijoittamiseen osaksi laajempaa luovuuteen perustuvaa taloudellista toimintaa ja luovuuden näkemiseen liiketoiminnan perustana.

Marxilaispainotteisissa luovan talouden analyyseissa (esim. Newsinger 2015) kilpailuvaltion ja kulttuurin liitto yhdistyy keskeisesti nykyisen globaalin kapitalismin kilpailupakoihin sekä kehitysvaiheeseen, jossa kaupattava tavara on yhä useammin myös tietoa, kulttuuria, keksintöjä ja tutkimustuloksia. Talouden ja kulttuurin suhteet muuttuvat ja kaikki sellainenkin, jota ei ole alun perin tarkoitettu tavaraksi, kuten taide ja kulttuuri, ”tavaroituu”. (Lehtonen 2014; Harvey 2008, s.202–203; vrt. myös Karkulehto ym. 2016.) Ideat ja intellektuaalinen pääoma ovat keskeistä ”raaka-ainetta” uuden, luovan kapitalismin aikakautena. Tietoon, luovuuteen ja aineettomaan arvontuontiin perustuvan talousvision taustalla on jo 1970-luvulla alkanut keskustelu ja ajatusmalli, jonka mukaan länsimaissa ollaan siirtymässä tai siirrytty kapitalismin uuteen vaiheeseen, jossa kilpailuedut syntyvät investoinneista aineettomuuteen, informaatioon ja kulttuuriin. (Ks. Kuusela 2014, 98; McGuigan 2009; Galloway & Dunlop 2007.) Keskeisiä teemoja ovat olleet tietopohjainen tuotanto, puhe tietoyhteiskunnasta (esim. VNK 1999) sekä luovasta taloudesta (esim. OKM 2009a). Keskusteluissa on painotunut talouskasvu aineettoman omaisuuden ja arvontuonnin (esim. TEM 2014) avulla.

Artikkelin rakenne ja aineistot

Artikkeli rakentuu siten, että kuvaan ensin hyvinvointivaltion muutosta kilpailuvaltioksi. Käsittelen myös nationalismin erityispiirteitä globalisaation ajan kilpailuvaltiossa. Seuraavaksi tarkastelen kulttuuripolitiikkaa tässä kehityksessä. Kuvaan empiirisesti vuosien 1991–2011 hallitusohjelmien kulttuuripolitiikkaosoiden avulla valtiollisen kulttuuripolitiikan suhdetta kilpailuvaltiokehitykseen sekä ”luovan talouden” esiin nousua tultaessa 2000-luvulle. Seuraavassa osiossa tarkastelen kulttuurin ja luovan talouden kansallista visiota eräistä keskeisistä 2000-luvun strategia- ja politiikkadokumenteista. Kuvaan myös EU:n vision luovasta taloudesta. Materiaalina ovat luovaa taloutta sekä esimerkiksi aineetonta arvonnluontia (TEM 2014) käsittelevät kansalliset dokumentit, politiikkaohjelmat ja strategiat, mukaan lukien kansallinen rakennerahastostrategia 2007–2013, joita olen hyödyntänyt opetus- ja kulttuuriministeriölle tehdyissä selvitystöissä (esim. Jakonen & Mitchell 2014; 2015).

Tarkastelen dokumenttien sisältöä kilpailuvaltiollisten diskurssien kehyksessä. Analyysini keskiössä ovat kulttuurin ja luovan talouden, innovaatiopolitiikan ja kansallisen kilpailukyvyyn ongelmanasettelut. Teen katsauksen siihen, miten erityisesti kulttuurille on argumentoitu kansallista tehtävää osana luovaa taloutta ja arvonnluontia 2000-luvun alusta alkaen. Painotan talous-, työ- ja elinkeinopolitiikan (TEM) ja toisaalta varsinaisen kulttuuripolitiikan (OKM) keskinäistä institutionaalista politiikkaa ja asemoitumista luovaan talouteen sekä innovaatiopolitiikkaan, joka on ollut kilpailuvaltion eräs keskeinen toimintamekanismi (ks. Sorsa 2014, s.196–197).

Analysoin dokumentteja diskursiivisesta näkökulmasta, jossa oleellista ovat sanastot ja ”merkitsemisen politiikka”. Stuart Hall (1992, s.166–167) viittaa tällä ideologiseen valtaan merkitä (ristiriitoja ja erilaisia etuja sisältäviä) tapauksia erityisellä tavalla, esimerkiksi nationalistisesti kansallisen edun mukaisiksi. Erityisesti kilpailukyvyyn, innovaatioiden, osaamisen, teknologian ja luovuuden käsitteet ovat muodostaneet suomalaisen kilpailuvaltion poliit-

tiselle hallintatavalle keskeistä sanastoa (esim. Bruun ym. 2009; Kananen & Kantola 2009; Kantola 2006). Kuten David Harvey (2008, s.11) korostaa: ”...mikään ajattelutapa ei voi päästä vallalle, ellei sitä edistämässä ole käsittejärjestelmää...”.

Kilpailuvaltio, globalisaatio ja nationalismi

Kilpailukyky välittäjänä globaalin talouden ja valtion välillä

Suomessa pohjoismaisen hyvinvointivaltion paradigman ideat (esimerkiksi universalismin periaate hyvinvointijärjestelmissä ja koulutuksessa) muuttuivat kohti kilpailuvaltion paradigmaa 1990-luvun finanssikriisin ja laman olosuhteissa (Sorsa 2014; Kantola & Kananen 2013). Kilpailuvaltiota (Cerny 2010; 1990; Hay 2004; ks. myös Kettunen 2011) voidaan pitää yhteiskuntapoliittisena ja -teoreettisena käsitteenä, joka kuvaa globaalin talouden ja rationaali-teetiltaan muuttuvien kansallisvaltioiden suhdetta: valtioiden toiminnot, talous- ja yhteiskuntapolitiikan ideologia, instituutiot ja diskurssit ovat globaalisti muuttuneet osana kansallisia vastauksia (talouden) globalisaatioon. Voidaan puhua myös valtiota ja valtion toimintoja muokkaavasta uusliberaalista projektista (Mirowski & Plehwe 2009, 436). Kilpailuvaltiossa pääoman kasautuminen perustuu tarjontavetoiseen ja markkinaehtoiseen kansainväliseen kilpailuun ja yritystoiminnan innovaatioihin. Valtiot käsitetään enenevästi yritysten toimintaympäristöiksi muiden joukossa osana globaaleja markkinoita ja monitasoisista poliittista järjestelmää.

Eri politiikan sektorit kulttuuri mukaan lukien ovat omaksuneet kilpailukyvyyn parantamisen politiikan rationaali-teettina ja politiikkaa legitimoivana argumenttina (Kulovaara 2016, s.48; Kantola & Kananen 2013, s. 818; Kangas & Vestheim 2010; Kantola 2010).

Taustatekijöinä valtiomuutokselle ja hyvinvointivaltion ”kriisille” voidaan nähdä globaali kilpailu ja uusi taloudellinen järjestys vapaine pääomaliikkeineen, jälkitekollistuminen sekä

Euroopan alueellinen integraatio. Keskeistä on, että EU:n jäsenvaltiot ovat olleet pakotettuja omaksumaan uusliberaalin kilpailuvaltion loogiikkaa. Euroopan talous- ja rahaliitto homogenisoi ja rajoittaa jäsenvaltioidensa makrotalouspolitiikkaa. Rahaliiton ohjaama ja sen jäsenvaltiota merkittävilta osin institutionaalisesti sitova makrotalouspolitiikka perustuu uusliberaaliin hallintastrategiaan. (Patomäki 2015; Sorsa 2014.)

Nationalismi globalisaation ja kilpailuvaltion aikakaudella

Nationalismille⁵ on kansakuntapuhuntana, kansallista korostavana ideologiana, diskursusina ja politiikan muotona (Breuilly 1994) ominaista se, että erityisetuja perustellaan vetoamalla valtion tai kansakunnan yhteiseen tai yleiseen etuun. Tällöin kansakunta tai valtio esitetään oliona ja toimijana, jolla on jokin tietty poliittista linjaa seuraamalla toteutuva etu. Nationalistisessa diskursussissa politiikan subjektiksi ja poliittiseksi toimijaksi muodostuu kansakunta. (Saukkonen & Pakkasvirta 2005; Kettunen 2008.) Koivisto ja Lahtinen (2012, s.464; ks. myös Gramsci 1982; Williams 1988) kuvaavat valtiota marxilaisittain poliittisten kamppailujen kohteeksi ja taistelulentäksi ”jolla vaihteleva joukko erilaisia ryhmittymiä pyrkii järjestäytymään ja artikuloimaan intressejään ja pyrkimyksiään ja tätä kautta myös organisoimaan taloudellisia suhteita.” Tätä seuraten nationalismin eri muodot voidaan ymmärtää merkitsemisen politiikkana: valtion eri ryhmittymien ja tahojen käytössä olevana voimana ja ideologiana.

Kulttuuria, kansaa ja valtiota on hallittu kulttuuripoliittisilla merkityskamppailuilla (Sokka 2012; Koivunen & Lehtonen 2011). Kulttuuripolitiikan ja nationalismin kysymykset eivät ole kadonneet kulttuurisesti monimuotoistuvassa yhteiskunnassa.⁶ Keskityn kuitenkin kansallisvaltiollisen kulttuurisen nationalismin sijaan kilpailukykyä korostavaan puhuntaan, jossa taloudellinen, kulttuurinen ja poliittinen sekoittuvat uusin tavoin. Käytän tästä nimitystä kilpailuvaltion poliittinen nationalismi (vrt.

Kettunen 2011; Held & McGrew 2005, s.39). Tässä artikkelissa on kyse valtiotason nationalismin tarkastelusta, eikä niinkään subjektitasosta (ks. Müller 2011).

Globalisaation kiihtyminen on merkinnyt, että paikkaan sidonnaiset toiminnot joutuvat ottamaan uudella tavalla huomioon liikkuvien toimintojen ja toimijoiden näkökulmat. Paikallisten, alueellisten ja kansallisten yhteisöjen pitää erottautua houkuttelevan kilpailukykyisinä suorituspaikkoina (esimerkiksi tuotteistamisen ja näyttöarvon kautta) kilpailukykyiselle toiminnalle. Globaalin taloudellisen kilpailun nationalismin keskeinen osa on ”meidän” korostuminen luotaessa kilpailukykyisiä alueellisia (erityisesti kansallisia) yhteisöjä. (Kettunen 2011; 2005.) Kansallisen yhteyden retorikalle ja konsensuksen korostamiselle on avautunut uusia mahdollisuuksia. Tällaisessa kansallisessa katseessa talous ja politiikka suhteutetaan toisiinsa erityisesti kahdella tavalla (Kettunen 2008, s.220–221). Poliitiikan täytyy ensinnäkin toteuttaa talouden määräämiä (kansallisia) välttämättömyksiä. Toiseksi valtio luo aktiivisin toimin toimintaympäristöä rajattoman innovatiiviselle taloudelle, josta voidaan käyttää vaikkapa nimitystä ”luova talous”.

Kilpailuvaltiollinen hallinta on kytköksissä nationalismiin tietynlaisen kansalaisuuden määrittelyn kautta. Sami Moision (2012, s. 306–312) mukaan kilpailuvaltiossa valtiosubjekti määrittyy tietoyhteiskunnan osaajaksi sekä luovaksi ja kansainväliseksi osaajaksi, innovatiiviseksi yrittäjähimiseksi. Voidaan puhua luovan valtiokansalaisen tuottamisesta. Kilpailuvaltioprojektissa myös yksilön odotetaan arvioivan itseään kilpailukyky-yhteisön kilpailukykyisenä jäsenenä, jonka yksilöllinen kilpailukyky muodostuu esimerkiksi kommunikaatiivisista ja innovatiivista taidoista (Kettunen 2008, s.169). Uusliberaalien valtiosubjektien luominen toimii yhteisvaikutuksessa yrittäjyyttä ja kilpailua korostavan nationalismin kanssa: yrittäjäkansalaisten kautta kansakunta on kilpailukykyinen globaaleilla markkinoilla (Müller 2011). Kulttuuripolitiikan tulee antaa panoksensa yhteiskunnan tekemiseen luovaksi ja tuottavaksi yksilöllisen yritteliäisyyden avulla, mikä eroaa hyvinvointivaltiollisesta kollektiiv-

---

viseen kansalaisuuteen kasvamisen ajatuksesta (Kangas 1999). Visio luovuuden merkityksestä tietotalouden (kansallisena) voimavarana poikkeaa huomattavasti perinteisestä kulttuurisesta luovuudesta.

Kulttuuripoliittikkaa kilpailuvaltiossa: on kaikki niin kuin ennenkin?

Eräissä analyyseissa on korostettu suomalaisen kansallisen kulttuuripoliittisen järjestelmän institutionaalis-legaalisuutta, jäykkyyttä ja ”immunitteettia politiikalle”. Järjestelmä on keskeisten piirteidensä osalta säilynyt ennallaan lähes puoli vuosisataa (Saukkonen 2014). Hallitusten ja ministereiden vaihdokset eivät ole muuttaneet radikaalisti kulttuuripoliittikan linjaa 1990–2000 -luvuilla. Huomattava osa valtion ja kuntien yhteenlasketusta kokonaisrahoituksesta kulttuurille menee yhä suppealle joukolle vakiintuneita instituutioita. Hyvinvointivaltion projektin ja varsinaisen kulttuuripoliittisen järjestelmän luomisen aikana vakiintuneet kulttuuripoliittiset ihanteet ja doktriinit (taiteen autonomia, kulttuuriperinnön suojaus, kulttuurinen tasa-arvo) ovat siirtymistä huolimatta pysyneet pääpiirteissään samoina (Häyrynen 2015).

Toisaalta kulttuuripoliittikka on mukautunut kilpailuvaltion uusliberalistiseen hallintastrategiaan sekä diskursiivisesti että käytännöissään. Kulttuurin ohjausta, rahoitusta ja rahoituspäätöksiä on sopeutettu uuteen poliittis-ideologiseen kehykseen (esim. Heiskanen ym. 2005; Kangas & Pirnes 2015; vrt. Hesmondhalgh ym. 2015). Julkista rahoitusta on suunnattu taiteen ja kulttuurin instrumentaaliseen käyttöön (kulttuuri- ja luovalle teollisuudelle, innovaatioihin, yrittäjyyskasvatukseen) vahvistamaan kansallista taloudellista kilpailukykyä (Kangas & Vestheim 2010). Kulttuuripoliittikan sektorihallinto on sopeutunut 1990-luvulta sisään ajettuihin managerialistisiin ja näennäismarkkinoita julkishallinnon sisään luoviin uudistuksiin. Tulosoajausmenettely, tulosvastuu, tilivelvollisuus, seuranta, arviointi ja kilpailukykyyn kytkeytyvä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden osoittaminen ovat vakiintuneet myös kulttuuri-

sektorille. Valtion talousarvioesitysten taide- ja kulttuuripoliittikan selvitysosia tarkastelemalla voi havaita vuoden 2006 talousarviossa (ks. valtiovarainministeriö 2006) kilpailuvaltiollisten ja managerialististen painotusten lisääntyneen verrattuna aiempaan.⁷ Taiteen ja kulttuurin selvitysosassa korostettiin omien otsikoidensa alla muun muassa ”yhteiskunnallista vaikuttavuutta” ja ”toiminnallista tuloksellisuutta” sekä alateamana ”kirjastoverkon toimivuuden tehostamista”.

Hallitusohjelmat ovat valtioneuvoston keskeinen väline kulttuuripoliittikan ohjauksessa. Niissä kulttuuripoliittikka on yleensä kytketty yhteen koulutus- ja tiedepoliittikan kanssa. Seuraavassa tarkastelen tiivistetysti, miten hallitusohjelmien⁸ kulttuuripoliittikassa ovat diskursiivisesti näkyneet kilpailuvaltion nousun merkit. Kuvaan, millaisia kilpailuvaltiollisia teemoja kussakin vaiheessa hallitusohjelmien kulttuuripoliittikassa on nostettu esille ja kuinka käsitteiden käyttö on elänyt tultaessa kohti 2010-lukua.

Ahon hallituksen ohjelman (VNK 1991) kulttuuripoliittisessa osiossa haluttiin lisätä ”suomalaisen kulttuurin valmiutta kansainväliseen vuorovaikutukseen” ja vahvistaa sen asemaa yhdentyvässä Euroopassa. Tässä vaiheessa kulttuuripoliittikassa ei ollut juurikaan nähtävissä tietotaloudellista tai kilpailuvaltiollista logiikkaa. Lipposen ensimmäisen hallituksenkaan (VNK 1995) ohjelman varsinaiseen kulttuuripoliittikkaan ei ollut vielä juurtunut vahvaa kilpailuvaltiollista ajattelua, mutta sivistyspoliittisessa kokonaisuudessa tietotalouden nousu ja kilpailuvaltiollisen ajattelun orastaminen oli nähtävissä ”kansallisen innovaatiojärjestelmän” korostamisena sekä luovuuden, tiedon ja talouden yhteen kietoutumisena: ”Yksilön, yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kyky vastata muutokseen, kansainvälistymiseen ja tiedon merkityksen korostumiseen riippuu perussivistyksestä, erityisosaamisesta ja luovuudesta.” (VNK 1995.)

Lipposen toisen hallituksen (VNK 1999) ohjelman koulutus-, -tiede-, ja kulttuuripoliittinen osio oli aiempaa voimakkaammin kilpailuvaltiollisen logiikan läpäisemä. Ohjelman koulutus- ja kulttuuripoliittinen puhunta kertovat kilpailuvaltion vakiintumisvaiheesta tultaessa

---

kohti 2000-lukua (vrt. Alasuutari 2006, 43). Ohjelmaa leimasi uusi uusliberalismiin ja kilpailuvaltioon kytkeytyvä tietoyhteiskunta-ajattelu. Kilpailuvaltiokäänöksessä suureen rooliin nousi myös Suomessa innovaatioajatteluun kytkeytyvä informaatioteknologiavetoinen kilpailukyky (Kanane & Kantola 2009). Uusliberalismi onkin ollut globaalien markkinoiden toimivuuden takia äärimmäisen kiinnostunut informaatioteknologiasta ja sen edistämisestä (Harvey 2008, s.8).

Tietoyhteiskunta-otsikon alla ohjelmassa todettiin Suomesta rakennettavan tietoyhteiskunnan, jossa tieto ja osaaminen ovat osa sivistystä ja ”keskeisin tuotannontekijä”. Samalla eri politiikan lohkot toimisivat sekä kilpailu- että hyvinvointivaltion tukena: politiikan lohkoilla tulisi varmistaa yhteiskunnassa ”tiedon saatavuus, osaamisen kehittyminen, innovaatiojärjestelmän toimivuus, yritystoiminnan edellytykset ja kilpailu, alueellinen tasapaino, ihmisten perusoikeuksien toteutuminen ja yhteiskunnallinen tasa-arvo, luottamus sekä turvallisuus.” (VNK 1999.) Ohjelmassa kansallinen tulevaisuus ja menestys merkittiin yhteen osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden kanssa, ja samalla myös kulttuuripolitiikka limittyi aiempaa voimakkaammin, ensisijaisesti muotoilun ja kirjaston kautta, tietoyhteiskunta-, innovaatio- ja kilpailuvaltiopuhuntaan. Samaan aikaan painottuivat jo aiemmin orastaneet (kansallisen) kulttuurin kehitysulottuvuus ja uudenlaiset yhteiskunnalliset merkitykset ohi vanhan sivistys- ja kasvatustehtävän.

Suomen ja suomalaisten tulevaisuus on vahvasti riippuvainen osaamisesta, kyvystä hyödyntää osaamista ja luoda uusia innovaatioita. Koko väestön osaamistason nostaminen tukee Suomen kehittymistä sivistyskansana ja Suomen kilpailukykyä. [...] Kulttuuri on entistä tärkeämpi kansallisen ja kansainvälisen kehityksen voimavara. Kulttuuripolitiikan asemaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa vahvistetaan. Tavoitteena on moni-ilmeinen kansallinen kulttuuri. Yleinen kirjasto on kansallisen sivistys- ja kulttuuritarjonnan peruspilari, joka tukee koko väestön sivistyspyrkimyksiä. Kirjastopalveluja kehitetään osana kansalaisten tietoyhteiskunnan edistämistä.

tä. [...] Kansallisen kulttuurin digitointihanketta edistetään. Hallitus laatii muotoilupoliittisen ohjelman, jossa muotoilu nähdään kansallisen innovaatiojärjestelmän osana. (VNK 1999.)

Vuosituhanne vaihteen jälkeen Jätteenmäen hallituksen ohjelma painotti jälleen tietoyhteiskuntaa ja kulttuuripoliittisessa alaosiassa kansallista luovuusstrategiaa: ”Suomi sivistysyhteiskuntana rakentuu osaamisen, tiedon ja luovuuden varaan. [...] Suomen asemaa vahvistetaan yhtenä maailman johtavista tietoyhteiskunnista. [...] Luovan toiminnan edellytysten kehittämiseksi laaditaan koko maan kattava luovuusstrategia.” Ohjelmassa haluttiin myös kehittää ”kansallisia kulttuurin osaamiskeskustoja” (VNK 2003.) Kyseinen poikkihallinnollinen luovuusstrategia oli merkki luovuuden uudenlaisesta korostumisesta, sillä siinä Kankaan ja Pirneksen (2015, s.29–30) sanoin ”luovan talouden ohella tarkasteltiin myös koko yhteiskunta- ja tuotantoelämän orientoitumista luovaa aloitteellisuutta ja toiminnallisuutta hyödyntävästi”.

Vanhasen toisen hallituksen ohjelman (VNK 2007) kulttuuripoliittisessa osiossa luovan talouden käsite oli tullut mukaan niin kulttuurin kilpailuvaltiollista merkitystä kuin tutusti hyvinvointivaltiollisia tavoitteita painotetaan puhuntaan. Kulttuuripolitiikan nähtiin samaan aikaan tukevan niin talouskasvua kuin taiteen ja kulttuuriperinnön monimuotoisuutta ja alueellisesti kattavien palveluiden kehittämistä. Kulttuurivienti- ja yrittäjyys nostettiin kulttuuritalouden keskiöön: ”Luovaa taloutta vahvistetaan ja kulttuurin kansantaloudellista merkitystä lisätään edistämällä kulttuurivientiä ja yrittäjyyttä.” (VNK 2007.)

Hallituksen strategia-asiakirjassa samalta vuodelta (VNK 2007b) kulttuuripolitiikka yhdistettiin osaamisen ja innovaatioiden politiikkakokonaisuuteen, jolla tähdättiin kansantalouden tuottavuuden ja kilpailukykyyn parantamiseen. Kulttuuripolitiikan eräksi tehtäväksi nähtiin elinkeinoelämän innovatiivisen luovuuden kehittäminen: ”...kulttuuripolitiikalla on yhteys teema-alueeseen, koska luovuus ja innovatiivisuus liittyvät läheisesti toisiinsa.” (VNK 2007b.) Kataisen hallituksen ohjelma oli

myös kulttuuripoliittiselta osioltaan ennätyspitkä ja yksityiskohtainen. Kuten aiempienkin hallitusten ohjelmien kulttuuripolitiikkaosiossa, hyvinvointivaltiollisen projektin (esim. palveluiden tasa-arvoinen saatavuus) kulttuuripoliittiset tavoitteet saivat paljon tilaa. Kulttuurin taloudellinen kilpailuvaltioteema painottui vuoden 2007 ohjelman tapaan luovan talouden, yrittäjyyden ja kulttuuriviennin ideoissa: ”Kulttuuriyrittäjyyttä ja luovien alojen työpaikkojen syntymistä tuetaan. Kulttuurivientiä ja luovien alojen markkinointiosaamista edistetään.” Kirjastojen tuli edelleen vastata ”tietoyhteiskunnan haasteisiin”. (VNK 2011.) Merkille pantavaa on, että kulttuuripolitiikan parissa työllistymisestä puhuttiin lähinnä yrittäjyyden ja toisaalta laveasti ”luovien alojen” työpaikkojen kautta.

Luova talous EU-tasolla ja kansallisena luovuus- ja innovaatiopolitiikkana

Kulttuurivienti (ks. Virolainen 2012) on ollut eräs varhaisimpia kulttuurihallinnon hankkeita, jotka on merkitty ja artikuloitu nationalistisesti kansallisesti keskeiseksi luovan talouden edistämiseksi (ks. OPM 2004). Opetusministeriön vuoden 2004 selvityksen esipuheessa kuvattiin merkitysintensiivisen tuotannon ja luovan talouden olevan nousemassa ”kansainvälisesti merkittäviksi kilpailutekijöiksi”. Samalla painotettiin kilpailuvaltiollis-nationalistisesti, kuinka luovan talouden toimialan kehittäminen on valittu useissa maissa ”kansainvälisen kilpailun avainstrategiaksi”. Suomen nähtiin kilpailevan, menestyvän ja selviytyvän luovan talouden voimalla. Suomen seuraavan menestystarinan ja tulevan kansallisen kilpailukyyn sekä selviytymisen avaimiksi nähtiin sellaiset ilmiöt kuin kulttuurituotanto- ja vienti, elämysteollisuus, luova talous ja luova yhteiskunta. Globalisaatiokehitys ja Euroopan yhdentymisen olivat haaste Suomen luovan talouden kehittämiseksi. Selvityksessä visioitiin nationalistisesti, kuinka ”luova talous nostaa Suomen kilpailukyyn jälleen maailman ykköseksi. Luovasta pääomasta tulee Suomen keskeisin kilpailutekijä.” (OPM 2004, s.26)

Seuraavassa en kuitenkaan paneudu sinänsä

kulttuurivientiin, joka myös hallitusohjelmissa vuoteen 2011 asti on argumentoitu kulttuuriyrittäjyyden kanssa kulttuuripolitiikan kontribuutioksi luovaan talouteen. Teen ensiksi katsauksen EU-tason kytkökseen kulttuurin ja kilpailukyyn välillä. Esimerkki kulttuuripolitiikan, luovan talouden ja innovaatiopolitiikan risteävistä kytköksistä on opetus- ja kulttuuriministeriön Cuporelta tilaama selvitys, jossa ministeriön toiveesta hahmotelimme yhteyksiä EU:n alue- ja innovaatiopolitiikan ja kansallisen kulttuuripolitiikan tavoitteiden välille (Ks. Jakonen & Mitchell 2015; myös OPM 2009c). Tämän jälkeen tarkastelen kulttuuripolitiikan sekä luovan talouden (elinkeino- ja innovaatiopolitiikan) suhdetta 2010-luvun tienoilla ja jälkeen. Innovaatiopolitiikasta vastaa Suomessa pääosin työ- ja elinkeinoministeriö.

Luova talous ja EU: Lissabonin strategia ja rakennerahastot

EU-tason määrittelyt ja hegemoniset ideat ovat tärkeitä myös kansallisten linjausten suhteen eri suuntiin kulkevien siirtymien kautta (esim. Kettunen 2011). Katharina Bodirsky (2012) on tarkastellut EU:n painotuksia tietotaloudesta, kulttuurista kilpailukykytekijänä ja tähän kytkeytyvää normatiivista kansalaisuutta. Siirtolaisuuden ja eurooppalaisen väestön moninaisuuden, kulttuurin määrittelyjen moniulotteisuuden ja taloudellisen kilpailukyyn ensisijaisuuden suhde ratkaistiin painottamalla kulttuuria henkilökohtaisena, ihmistä kehittävänä resurssina. Näin tapahtui erityisesti vuonna 2000 lanseeratun Lissabonin strategian myötä. Siinä kilpailukyky nostettiin EU:n tulevaisuusstrategian keskiöön. Sekä taiteet että erilaiset elämäntavat nähtiin yksilöllisen luovuuden ja luovan kapasiteetin lähteenä, mikä puolestaan on tarpeellista innovaatiolle ja innovaatiot kilpailukyvyille. EU:n visiossa tietopohjaisesta taloudesta kulttuuri alistettiin kilpailukyyn ensisijaisuudelle. (Bodirsky 2012, s.458.)

EU:n rakennerahastojen tuella on Suomessa käynnistetty lukuisia luovan talouden kehittämisohjelmia ja verkostoja (esim. TEM 2012;

2014). Lissabonin strategiaa toteuttaneelle rakennerahastojen ohjelmakaudella 2007–2013 luova talous oli keskeinen diskurssi. Ohjelmakautta kansallisesti ohjanneessa Suomen rakennerahastostrategiassa kulttuuri, kansallinen sekä alueellinen kilpailukyky ja innovaatiot kytkettiin toisiinsa. Esimerkiksi sosiaalisten innovaatioiden ja kulttuurialan yrittäjyyden kehittäminen sekä luovien alojen taloudellisen merkityksen vahvistaminen argumentoitiin yleisesti ”innovaatioiden edistämisen perustaksi” (ks. Suomen rakennerahastostrategia 2007–2013, s.58–59). Luovan talouden kannalta keskeinen toimi oli opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoima, Euroopan Sosiaalirahastosta (ESR) rahoitettu valtakunnallinen ”Luovien alojen yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen kehittämisohjelma 2007–2013”.

Rakennerahastojen lähtökohtana on, että kulttuurihankkeet voivat saada rakennerahoitusta silloin ja niiltä osin kun ne liittyvät rakennerahastojen yleisiin, kansallisiin ja alueellisiin tavoitteisiin (ks. Kangas & Pirnes 2015). Selvityksessämme EU:n rakennerahastojen kulttuurihankkeista käytimme hyväksi opetus- ja kulttuuriministeriön luokittelua, joka perustui ministeriön strategioille ja toimintaohjelmille. Luovan talouden hankkeet määriteltiin selvityksessä käyttäen kehyksenä työ- ja elinkeinoministeriön luovien alojen käsitettä (ks. esim. TEM 2010). Samalla määrittely laajeni luovan talouden toimintaedellytysten tarkasteluun, mikä kasvatti potentiaalisten hankkeiden määrää ja toisaalta etääntyi entistä kauemmaksi taiteesta tai kulttuurista sinänsä. Luovan talouden hankekategoria määriteltiin laveahkosti:

Hankkeet, joissa aloitetaan, kehitetään ja kasvatetaan luovien alojen ja kulttuurin liiketoimintaa ja yrittäjyyttä sekä kehitetään tuotteita tai palveluita sekä yrityksiä. Hankkeet, joissa luodaan toimintaedellytyksiä luovalle taloudelle alueella esimerkiksi infrastruktuurilla, toimintaohjelmilla, verkostoituen ja yhteistyöllä. (Jakonen & Mitchell 2015, 44.)

Selvityksessämme tarkastelimme myös Teke- sin myöntämää rakennerahastojen rahoitusta luoville toimialoille ja luovalle taloudelle. Ku-

ten esimerkiksi OKM:n ja TEM:n muistiossa (TEM 2012, s.24) painotetaan, Tekes tarjoaa rahoitusta yritysten tuotekehityshankkeisiin sekä tutkimus- ja kehitysprojekteihin. Tekes ei kuitenkaan automaattisesti seuraa rahoituksen- sa kohdistumista luoville aloille niiden tilasto- luokituksellisen epäselvyyden takia. Kulttuurin työ- ja elinkeinopoliittinen tarkastelumalli ja tilastoluokitukset rajaavat kulttuuria omalla tavallaan. Rajauksilla on merkitystä sen kannalta, mikä nähdään luovuuden kansantaloudelliseksi merkitykseksi tai toisaalta nimenomaan kulttuurin rooliksi. Myös aineettoman arvонуon- nin kehittämisohjelmassa (TEM 2014, s.13) painotetaan TEM:n, Teke- sin ja OKM:n sisällyttävän vuosien 2014–2020 rakennerahasto-ohjelmakauden ohjelmiin ”uutta luovaa kasvua koskevat toimenpiteet, jotka edistävät läpileikkaavasti luovan talouden hyödyntämistä eri toimialoilla kilpailukyvyyn vahvistamiseksi.”

Hallinnon politiikkaa kilpailuvaltiossa: taide- ta, kulttuuria, innovaatioita, arvонуontia?

Keskeisistä valtionhallinnon politiikkadokume- teista (OKM ja TEM) sekä valtioneuvoston periaatepäätöksestä (jossa OKM ja TEM ovat isossa roolissa) voidaan tarkastella luovan talouden nationalistisia visioita ja kahden hallinnonalan näkemyksiä luovan talouden sekä taiteen ja kulttuurin roolista (vrt. Karttunen 2012). Kyseiset ministeriöt politiikkaohjelmi- neen ja kehittämistoimineen ovat olleet keskeis- sissä asemassa luovan talouden ajattelun he- gemonisoitumisessa 2000-luvulla (ks. Kuusela 2014; Kirveenummi 2010; Bruun ym. 2009). Kyse on myös institutionaalisesta politiikasta hallintosektoreiden välillä, ja oman hallinno- nalan merkityksen (kuten taiteen ja kulttuurin) painottamisesta suhteessa ajan hegemonisiin tavoitteisiin.

Edellä käsitellyssä EU-rahoitusta koske- neessa selvityksessämme kulttuuri- ja inno- vaatiopolitiikan yhtymäkohdista käytimme tietopohjana joitakin OKM:n ja TEM:n jul- kaisemia dokumentteja ja strategioita (OPM 2009a; 2009c; TEM 2012; 2014). Vuonna 2009

opetusministeriön julkaisemassa *Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä* -artikkelikokoelmassa (OPM 2009a) taidetta ja kulttuuria käsiteltiin osana kansallista innovaatiopolitiikkaa. Opetusministeriön tehtäväksi argumentoitiin luovan talouden edistämiseksi kulttuuripoliittisen perustan ylläpito ja vahvistaminen. Kulttuuripoliittikan kansalliseksi tehtäväksi merkittiin luovan talouden vahvistaminen. Diskurssissa nousi esiin näkemys luovasta taloudesta ja kulttuurista innovaatiopolitiikan pelastajina.

Luova talous ja kulttuuri ovat nousseet merkittäväksi osaksi alueiden kilpailukykyä ja innovaatiotoimintaa. Tämä näkyy Euroopan Unionin ja Suomen kansallisissa strategioissa ja ohjelmissa sekä käytännön toimenpiteinä. Luovan talouden ja luovien alojen kehittäminen on vahvasti nykyisessä hallitusohjelmassa. Opetusministeriö vahvistaa luovaa taloutta kulttuuripoliittisen perustan kautta. (OPM 2009a, s.4)

Monet perinteiset toimialat ovat tällä hetkellä vaikeuksissa. Suomella on haasteena löytää uusi suunta innovaatiopolitiikalle niin kansallisesti kuin alueellisesti. Luova talous ja kulttuuri tarjoavat yhden mahdollisuuden uusille avauksille suomalaisen innovaatiotoiminnan vahvistamisessa (OPM 2009a, s.5.)

Samana vuonna opetusministeriön kulttuurihallinnon julkaisemassa Kulttuuripoliittikan strategiassa 2020 (OPM 2009c) yhdeksi neljästä kulttuuripoliittikan vaikuttavuustavoitealueesta (tavoitetilat, joihin vuoteen 2020 mennessä tulisi päästä, jos politiikka on onnistunutta) nostettiin ”kulttuuri ja talous”. Kulttuuripoliittikan näkökulmasta painotettiin kulttuuria ja taidetta, kulttuurin aloja, luovan talouden vahvistajina. ”Luovan talouden vahvistaminen” nostettiin erääksi kulttuuripoliittikan keskeisistä tavoitteista ja toisaalta perusteluksi eri kulttuurin alojen tukemiselle.

Ammatillisesti vahvat ja monipuoliset kulttuurin alat toimivat taloudellisesti vakaalla pohjalla ja osaltaan lujittavat luovaa taloutta. [...] Kulttuuriyrittäjyys ja -vientit ovat vakiintuneet

osaksi kulttuurin tuotantoa ja taloutta. Suomi on kiinnostava toimintaympäristö myös ulkomaisille kulttuurialan toimijoille. (OPM 2009c, s.24).

TEM:n ja OKM:n yhteisesti laatimassa muistiossa Luovuudesta kasvua ja uudistumista (TEM 2012) puolestaan koottiin hallitusohjelman ja aikaisempien selvitysten pohjalta luovaa taloutta koskevia toimia ja kehittämislinjauksia. Dokumentti yhdisti sekä kulttuurihallinnon (OKM) että työ- ja elinkeinopolitiikan (TEM) näkemyksiä luovasta taloudesta. Muistiossa nousivat esille ”aineettomuuden” ja ”immateriaalisuuden” käsitteet kansallisesta näkökulmasta. Globaalin talouskilpailun nationalismin mukaisesti Suomea painotettiin houkuttelevana taloudellisena ympäristönä: ”Suomesta tulee kehittää aineettomaan omaisuuteen sijoittamiselle ja siihen perustuvalla liiketoiminnalla vakaa, kannustava ja kansainvälisesti kilpailukykyinen toimintaympäristö.” (TEM 2012, tiivistelmä.)

Perinteisten tuotantokelijöiden (työvoiman, pääoman ja tuotantovälineiden) ja niiden välisten suhteiden ”optimoinnin” esitettiin olevan riittämättömiä taloudellisen kilpailukykyyn takaajina (mt., s.13). Muistio painottikin ”neljättä tuotantokelijää”, joka koostuu immateriaalisista tekijöistä kuten ”tieto, osaaminen, luovuus, verkostot, ja merkitykset”. Kulttuuri ja luovat toimialat esitettiin yhtenä osana luovan talouden dynamiikkaa teollisuus- ja palvelutoimialojen kanssa: uudistuva talous tarvitsee luovia toimialoja. Strategisesti tärkeäksi nähtiin yritysten kilpailukykyyn kehittäminen kun luovien alojen yrittäjyyttä kehitetään: yksittäisten yritysten toimintakykyyn vahvistaminen parantaa luovien alojen, muiden toimialojen ja ”koko Suomen kilpailukykyä”. Näkemys luovasta taloudesta kilpailukykyyn takeena sitoi yhteen paikallistason aina kansalliselle tasolle asti: ”Kansallisen, alueellisen ja paikallisen tason on toimittava yhteistyössä yhteisen vision toteuttamiseksi.” (mt., s.15) Toisaalta luovan talouden suhteen ilmeni nationalististen visioiden limitymistä euronationalismiin: ”Luovan talouden merkitys talouden uudistumiselle on huomattava. Tulevaisuuden kilpailukykyyn kannalta on tärkeää, että Suomi on edelläkävijä koko EU:n

luovan talouden kehittämisessä.” (mt., s.13)

Muistiossa kuvattiin julkisen toimijakentän vastuita luovan talouden kehittämisessä. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri-, liikunta-, ja nuorisopolitiikan osaston vastuita listaavassa osuudessa (mt., s.20) luovaan talouteen kytkettiin kulttuuriviennin edistäminen, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten ohjaaminen kulttuuritoimen osalta sekä luovien alojen ja yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen ESR-ohjelma, audiovisuaalinen politiikka, Suomen elokuvasäätien tulosohjaus ja tekijänoikeus- sekä viestintäpoliittiset kysymykset kulttuuritoimen alueella. Maininnan sai myös Luova talous työssä -hanke. Samalla muistion lopussa kuitenkin todettiin ambivalentisti luovien alojen ja luovan talouden olevan vaikeasti määriteltävissä: mittaritietoa on niukasti ja tietopohja yhä riittämätön (mt., s.60). Luovien alojen yritysten ja luovan talouden eräänä kehitysmahdollisuutena pidettiin toisaalta sitä, että ”Suomessa on vahva kansallinen panostus kulttuurin perustaan” (mt., s. 49).

Valtioneuvoston suhteellisen tuoretta periaatepäätöstä Aineettoman arvonnun kehittämishajelmasta (TEM 2014) voidaan tarkastella kansallisen innovaatiopolitiikan linjauksena.⁹ Kehittämishajelman tavoitteenasettelussa nousevat esiin aineettoman arvonnun ja kulttuurin tuotannon näkökulmat. Hajelmaa luonnehtii arvonnun kytkeytyvä ”kansallinen katse”. Jälleen kulttuurisen perustan kehittämisen ja aineettoman arvonnun kansallisen kilpailukykyvision välille syntyy ainakin rivien välistä ilmenevä jännite. Ajattelutapa korostaa taiteen, kulttuurin ja siihen liitetyn luovan talouden toivottua kasvavaa kansantaloudellista merkitystä. Kansakunnan henkinen pääoma liittyy ”kulttuurin tuotannon taloudellisen perustaan”.

...parantaa edellytyksiä aineettomiin investointeihin, aineettomaan pääoman hyödyntämiseen ja aineettomaan arvonnun luontiin liittyvään osaamiseen sekä innovaatioihin perustuvan liiketoiminnan syntymiselle ja kehittymiselle Suomessa. Tavoitteena on myös vahvistaa kulttuurin tuotannon taloudellista perustaa ja siten varmistaa kansakunnan henkisen pääoman ylläpito

ja uusiutuminen. Kansantalouden kilpailukyky perustuu kasvavassa määrin yritysten ja yksilöiden osaamiseen ja sen avulla luotuun korkeaan arvonnun tavara- ja palvelutuotannon kansainvälisessä arvoketjussa. (TEM 2014, s.1)

Aineeton arvonnun luonti on kansallinen menestystekijä [...] miten luodaan osaamisperustaista kasvua ja miten tuotteiden ja palveluiden kokonaisuuden arvonnun muodostuksesta voidaan mahdollisimman suuri osa kartuttaa Suomessa tai Suomesta johdetuilla toimilla. (TEM 2014, s.7.)

Kehittämishajelmassa myös yhteisöllisyyttä, tasa-arvoa ja hyvinvointia argumentoidaan kilpailutekijöiksi. Taloudellisten arvojen ja aineettoman arvonnun korostetaan kiinnittyvän eettisiin arvoihin ja globaaleihin megatrendeihin: digitalisoitumiseen, elämyksellisyyteen, vastuullisuuteen ja kestäväan kehitykseen. Ketutusen (2008) esittämällä tavalla ”hyvät asiat”, kuten tasa-arvo, nähdään kilpailun vahvistajiksi. Ovatko siis mainitut seikat juuri aineettoman arvonnun ja kilpailuedun vuoksi tukemisen arvoisia? Tällöin kilpailutavoite nousee itsestään selväksi poliittisen agendan viime kätiseksi legitimoijaksi.

Luovan talouden toimintaedellytyksiä voidaan parantaa turvaamalla luovien yksilöiden toimintakyky ja vahvistamalla omaehtoista yhteisöllisyyttä sekä verkostoitumista. [...] Aineettoman arvonnun kilpailutekijöiksi nousevat myös työhyvinvointi, elämänlaatu ja tasa-arvo. (TEM 2014, s.6)

Mielenkiintoista on kulttuurin ja taiteen asema osana taloudellisen arvonnun päämääriä. Mikä on ”kulttuurin perustan” ja ”kulttuurin infrastruktuurin” (ks. s.10) suhde luovaan talouteen ja taloudelliseen tuotantoon? Aineettoman arvonnun toimenpidekokonaisuudeksi luettelaa ”aineettomat oikeudet”, ”luova talous” sekä ”muotoilu”. Kuten jo Lipposen toisen hallituksen hajelmassa 1999, kehittämishajelmassa erityisesti muotoilu nostetaan kansalliseksi kilpailukykytekijäksi: ”Muotoile Suomi -hajelman tavoitteena on kansallinen kilpailukykyyn parantaminen muotoiluosaamisen ja sen

hyödyntämisen kautta” (TEM 2014, s.11).

Arvonmuodostusta luovan talouden kokonaisuudessa kuvataan (TEM 2014, s.9–10) siten, että taide, kulttuuri ja kulttuuriperintö sekä niihin liittyvä osaaminen, tietovarannot, arvot, historia ja symbolit esitetään ”uuden luomisen lähteeksi ja luovana perustoimintana”. Luovan talouden alla tehdään vielä jaottelu, jossa ”luovasta osaamisesta ja luovista aloista lähtevä liiketoiminta” jaetaan ”yritystoiminnan kehittämisen näkökulmasta” kolmeen ryhmään: Media, palvelut, taide ja kulttuuri. Medialla (mm. musiikki, televisio, kirjat) tarkoitetaan monistettavia tuotteita, joiden jakelukanavat ovat pääosin digitaalisessa ympäristössä. Palvelut (mm. arkkitehtuuri, kulttuurin hyvinvointituotteet) viittaavat luovan osaamisen hyödyntämiseen muilla toimialoilla. Taide ja kulttuuri (mm. esittävä taide, festivaalit, tapahtumat, museot) viittaavat liiketoimintaan, jolla on ensisijaisesti aluetaloudellinen merkitys. Voidaan kysyä, mitä yritys- ja liiketoiminnan näkökulmasta tehty luovan talouden jaottelu kertoo taide- ja kulttuuripolitiikan painoalueista ja kehittämis-kohteista vai onko kyseessä ensisijaisesti kansallinen talous- ja innovaatiopolitiikka?

Yhteenvedo ja loppupäätelmät

Artikkelissa tein diskursiivisen katsauksen suomalaisen kulttuuripolitiikkaan ja luovaan talouteen kilpailuvallion, nationalismin ja ”merkittämisen politiikan” näkökulmista. Artikkelissa sivuttiin alustavasti myös valtion hallintosektorien välistä politiikkaa, vastuunjakoa ja koordinaatiota luovan talouden kehittämisessä (OKM/TEM) sekä EU:n luovan talouden politiikkaa. Kyse on nykyisen kansallisen kulttuuripolitiikan analyysistä suhteessa uusliberalismin poliittiseen talouteen (ks. Newsinger 2015, 305).

Valtiollisissa kulttuuripolitiikkadokumenteissa ensinnäkin todistellaan yleisesti politiikkasektorin tärkeyttä ja legitimoidaan sen olemassaoloa toistamalla keskeisiä doktriineja. Tämän lisäksi niitä mukautetaan hegemoniseen ajatteluun omaksumalla uusia poliittisia ideoita. Retoriikassa, erilaisissa strategioissa ja dokumenteissa kulttuuripolitiikan, kulttuurin

ja kansallisen suhde on ottanut nationalistisia muotoja taloudellisen arvonluonnin, innovatiivisuuden sekä kilpailu- ja suorituskyvyn viitekehyksessä. Hallitusohjelmien sivistys- ja kulttuuripolitiikan visio on vaihtelevasti jo 1990-luvulta korostanut sitä, kuinka Suomen kansallinen menestys perustuu aineettomaan, luovaan ja tietopohjaiseen talouteen, jossa avainkäsitteitä ovat kulttuuri, luovuus, osaaminen ja innovaatiot. Talouden tietointensiivisyys ja tietoyhteiskunta otettiin Suomessa strategiseksi tavoitteeksi 1990-luvulla. Lipposen toisen hallituksen ohjelmaa (1999) voidaan lukea kulttuuripolitiikan osalta ”kilpailuvallion vakiintumisvaiheen” dokumenttina.

Suomalaiseen keskusteluun ja kulttuuripolitiikan kehittämisalueeksi 2000-luvun alussa tullut luova talous (ks. esim. Wilenius 2004) on esimerkki globaalin käsitteistön ja keskustelun muokkaamisesta suomalaisen kilpailuvallion kulttuuripolitiikkaan. Kyse on uusista merkityksistä ja ideologista viestiä kantavista käsitteistä, ei ainoastaan terminologian muutoksesta (esim. Bell & Oakley 2015, s.31–34). Kulttuuripolitiikan toimenpiteitä on kohdistettu uudella tavalla määrittelylle luovan talouden alueelle. Luovuus ja kulttuuri ovat tulleet keskeiseksi osaksi tietointensiivisen talouden ideaa, ja samaan aikaan suomalainen kulttuuripolitiikka on mukautunut tietotalouden vaatimuksiin. Siirtymä kulttuuriteollisuusajattelusta luovuusajatteluun näkyi hallitusohjelmien kulttuuripolitiikassa erityisesti Jätteenmäen (VNK 2003) ja Vanhasen toisen hallituksen ohjelmissa (VNK 2007; myös VNK 2007b). Erityisesti 2000-luvulla hallitusohjelmissa ja kulttuuristrategioissa on vakiintunut immateriaali- ja luovan talouden sekä innovatiivisuuden korostaminen osana taloudellistunutta kulttuuripolitiikkaa (ks. myös Kuusela 2014, s.102–103). Uusimmat siirtymät ovat tapahtuneet 2010-luvulla muun muassa ”aineettoman arvonluonnin” diskursseissa.

Kulttuuripolitiikka on legitimoinut olemassaoloaan kilpailukyky- ja innovaatiopolitiikan ja luovan talouden vahvistamisella ja suhteuttamalla merkitystään niihin muun muassa hegemonisten käsitteiden (osaaminen, innovaatiot, luovuus, kilpailukyky) avulla. Luovan talouden diskurssiin ovat kytkeytyneet myös innovaatio-

---

ja tietoyhteiskuntapoliittiset diskurssit, joiden nousua tarkastelin alustavasti hallitusohjelmista sekä strategioista. Luovan talouden korostaminen on johtanut siihen, että kulttuuri- ja luovan teollisuuden sektorit on nähty, ainakin joidenkin hallinnonalojen näkökulmasta, ensisijaisesti panoksina muulle taloudelliselle toiminnalle ja aineettomalle arvonluonnille (esim. TEM 2014). Strategioiden analyysi osoitti ”luovan talouden” osa-alueiden määrittelyn vaikeuden. Kyse on kamppailusta luovan talouden määrittelemiseksi ja hallinnoimiseksi.

Kuten Bell ja Oakley (2015) toteavat, luovassa taloudessa on viime kädessä kyse enemmän taloudesta kuin taiteesta tai kulttuurista. Kyse ei ole ensisijaisesti kulttuurisektorista, vaan siitä, mikä on kulttuurisektorin kontribuutio yleisesti talouskasvuun, joka puolestaan on kilpailuvalltion keskeisin tavoite osana globaalia poliittis-taloudellista järjestelmää. Luova talous on suunnannut fokusta kulttuurisesta ja taiteellisesta tuotannosta ja kulutuksesta kohti yleistä innovaatiopolitiikkaa, yrittäjyyttä ja talouskasvua. Voidaan pohtia, onko taloudellista kilpailukykyä painottava ”kansallinen katse” kaventanut myös kulttuuripolitiikan alaa, liikumavaraa, kehittämistä ja toisaalta kulttuurin merkityksen laajaa ymmärtämistä ohi kilpailukykytavoitteiden eri hallinnonaloilla (vrt. Sokka 2014; Häyrynen 2013). Nostettaessa innovaatiot avainkäsitteeksi ja kytkettäessä ne luovuuteen, alkavat taiteen, kulttuurin, luovuuden ja muun ”aineettoman tuotannon” väliset määrittelyrajat hämärtyä. Tätä tarkastelin muun muassa Aineettoman arvonluonnin ohjelman (TEM 2014) kautta. Kehitetäänkö siis kulttuuri- ja taidepolitiikkaa, innovaatio- ja elinkeinopolitiikkaa vai ”luovaa taloutta”? Voiko taiteilija- ja taidepolitiikan kehittäminen joutua sivuraiteelle keskityttäessä luovaan talouteen? (vrt. Throsby 2010; 2009; Oakley 2009.)

”Suomen kansallinen selviytyminen” ja menestys taloudellisen globalisaation olosuhteissa on nähty riippuvaiseksi taloudellisen kilpailukykyyn kohentamisesta ja valtion taloudellisen maaperän sekä toimintaympäristön houkuttelevuudesta. Kulttuuripolitiikalla on tärkeä ”kansallinen tehtävä” esimerkiksi innovatiivisten osaajien luomisessa. Kilpailukyky,

innovaatiot ja luova talous ovat osa hegemonista ajattelutapaa, jossa korostuu se, että talouden on kasvettava ja Suomen on voitettava kilpailussa muut valtiot (vrt. Moisio 2008). Tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan innovaatioita ja luovuutta. Globaaliin talouskilpailuun kytkeytyvä nationalismi vaikuttaisi toimivan intressien kokoajana ja konsensuksen vahvistajana myös kulttuuripolitiikassa (vrt. Kettunen 2011). Kulttuuri ja luovat toimialat on esitetty uudistuvan talouden edellytyksenä. Kulttuuri ei kuitenkaan voi välttämättä ratkaista kansallisia (ja Euroopan laajuisia sekä globaaleja) taloudellispoliittisia ongelmia, toisin kuin nationalistisissa luovan talouden diskursseissa on annettu ymmärtää.

Kilpailua korostavassa ajattelutavassa on vallalla ihmiskäsitys, jossa korostuvat ihmiset taitoineen ja ominaisuuksineen resurssina tai luonnonvarana ja tuotannontekijöinä (Harvey 2008, s.204–205), joista ärsykeitä syöttämällä saadaan ulos haluttu lopputulos. Tällöin myös luovuus muuttuu ihmisten omaehtoisuudesta tai yhteiskuntakriittisyydestä kohti yritysmaailman ja elinkeinoelämän innovatiivisuutta. Tällaista tulkintaa voitaisiin tehdä esimerkiksi EU-rakennerahastojen kulttuuriyrittäjyys- ja luovan talouden ohjelmista ohjelmakaudella 2007–2013. Luovuus (tieteessä, taiteessa, teknologiassa, bisneksessä) nähdään taloudellisen menestyksen edellytyksenä. Kulttuurin tai taiteen erityispiirteet eivät välttämättä erotu määriteltäessä luovuus mahdollisimman laajasti koskemaan lähes kaikkea inhimillistä toimintaa.

Voidaan myös ajatella, että nationalismia ja kansallisen menestyksen sekä yhtenäisyyden retoriikkaa esimerkiksi luovan talouden suhteen käytetään mobilisoimaan ”innovatiivista ja luovaa” väestöä kilpailuvalltion taloudellisiin projekteihin. Nationalistisia diskursseja voidaan hyödyntää uusliberaalin politiikan edistämässä (Harmes 2012) ja yhteisiksi merkityjen tavoitteiden ajamisessa. Kansalaisuus- ja kulttuuripuhuntaa voi suhteuttaa Gramscin (1982) esittämiin ajatuksiin ”kulttuurivalltion kasvattamistehtävästä” ja ”kansanjoukkojen sopeuttamisesta tuotantokoneiston jatkuvan kehityksen vaatimuksiin”. Toisaalta esimerkik-

si taiteen, kulttuurin ja luovan talouden välille syntyy jännitteitä, joita ei välttämättä käsitellä kansallisissa strategioissa. Nationalismi sisältää aina myös ristiriitoja. Nationalistisen retoriikan ”kansaa” sisältää aina kahtiajakautumista, Agambenin (2001) sanoin biopoliittisen halkeaman. Kansaa ei olekaan täten kiinteä yhtenäinen subjekti tai poliittinen ykseys, vaan aina jakautuneena varsinaiseen ”poliittiseen subjektiin” ja ”politiikasta erotettuihin”. Ketkä ovat kilpailuvallion kulttuuripolitiikassa ja luovassa taloudessa poliittisia subjekteja tai politiikasta erotettuja? Onko myös kulttuuri- ja taidepolitiikassa kyse kilpailuvallion logiikan mukaisesti Cernyn (2010) esittämällä tavalla globalisaation voittajista ja häviäjistä? Onko luovan talouden ”meistä” puhuttaessa kyse ensisijaisesti kansainvälisesti kilpailukykyisestä, luovien ja innovatiivisten osaajien joukosta?

Kulloinenkin yhteiskunnallinen vaihe ja rationaliteetti tuo myös (kulttuuri)politiikan tavoitteenasetteluun oman retoriikkansa. Suomalaisen kulttuuripoliittisen järjestelmän kohdalla voidaan puhua myös ”pienien askelten politiikasta” (Saukkonen 2014; Rautiainen 2008). Kaikki retoriset muutokset koskien esimerkiksi kulttuurin taloudellisia tai hyvinvointivaikutuksia eivät ole kulttuuripolitiikassa muuttuneet teoiksi, mutta niistä näkyy jälkiä erilaisissa tukimuodoissa (ks. Karttunen 2015). Oleellista politiikan ja politiikkaohjelmien kannalta on, että kun jokin ilmiö tai asia on artikuloitu esimerkiksi ”luovaksi taloudeksi”, sitä voidaan ryhtyä hallinnoimaan, kehittämään tavoite- ja toimenpideohjelmiä. Keskeinen ristiriita koskee ideologisesti kasaantuneiden tavoitteiden (esimerkiksi taloudellinen kilpailukyky, rikas kulttuuriperintö ja kulttuurinen monimuotoisuus) yhteensovittamista etenkin siirryttäessä retoriikasta ja strategioista toimeenpanoon.

Tässä artikkelissa on keskitytty lähinnä kilpailuvaltiollis-nationalististen diskursiivisten esiintymien tarkasteluun valtiollisissa dokumenteissa, ja vaatisikin lisää tutkimusta, miten hyvinvointivaltiolliset tavoitteet ja perustelut ovat linkittyneet kilpailuvaltiolliseen ajatteluun ja toimintaan, ja miten ideat siirtyvät valtion sekä kansalaisyhteiskunnan ja taidemaailman välillä. Suomalaisen kulttuuripolitiikan uusli-

beralisaatiota (vrt. Hesmondhalgh ym. 2015; Newsinger 2015) voisi tutkia lisää niin rahoituksen ja tuki-instrumenttien, perustelujen ja retoriikan kuin myös uuden julkishallinnon managerialististen käytäntöjen näkökulmista.

Kirjallisuus

Dokumentti- ja verkkolähteet

- Valtioneuvoston kansia (VNK). Hallitusohjelmat 1991–2015 . URL: <http://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitusohjelmat> [haettu 22.4.2016]
- VNK (2007b). Hallituksen strategia-asia-kirja 2007. URL: http://vnk.fi/documents/10616/622950/J1808_Hallituksen+strategia-asiakirja+2007.pdf/0aa860da-f50c-423e-903c-a3bdb-72b9f64?version=1.0 [haettu 26.4.2016]
- Helsingin Sanomat. Mitä onkaan suomalainen kulttuuri? Stuba Nikula ja HS:n tapaamat nuoret kertovat. 19.4.2016. URL: <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1460950763189> [haettu 19.4.2016]
- Kirveennummi, Anna (2010). "TULEVAISUUTTA KUOVASTA TALOUDESTA" Asiantuntijoiden kokemuksia luovan talouden kehittämisen haasteista. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://www.tem.fi/files/26506/Tulevaisuutta-luovasta-taloudesta2010.pdf> [haettu 6.4.2016].
- Opetusministeriö (2004) Onko kulttuurilla vieniä? Opetusministeriön, ulkoasiainministeriön ja kauppaja- ja teollisuusministeriön Kulttuurivienti -hanke. Selvitysmiehen raportti. Opetusministeriön julkaisu 2004:22 URL: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2004/onko_kulttuurilla_vientia_opetusministerion_ulkoasiainminister [haettu 3.5.2016]
- Opetusministeriö (2009a). Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisu 2009:30. URL: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Luova_talous_ja_kulttuuri_innovaatiopolitiikan_ytimessa?lang=fi [haettu 8.2.2016]
- Opetusministeriö (2009b): Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina. Opetusministeriön julkaisu 2009:57. URL: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm57.pdf?lang=fi> [haettu 29.2.2016]
- Opetusministeriö (2009c). Kulttuuripolitiikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisu 2009:12. URL: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm12.pdf> [haettu 22.4.2016]
- Suomen Rakennerahostrategia 2007–2013 (2007). URL: http://www.rakennerahostrat.fi/vanhat_sivut/rakennerahostrategia_30072007.pdf [haettu 22.7.2016]
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2010). Fact Sheets – luovat alat. URL: https://www.tem.fi/files/28595/FactSheets_Luovat_alat_2010-3.pdf [haettu 27.4.2016]
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2012) Luovuudesta kasvua ja uudistumista. Luovaa taloutta edistävät julkiset toimet ja kehittämislinjaukset. Työ- ja elinkeinoministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön muistio 23.9.2012. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 40/2012. URL: http://www.tem.fi/files/34626/TEM-jul_40_2012_web.pdf [haettu 3.5.2016]
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014). Valtioneuvoston periaatepäätös aineettoman arvonluonnin kehittämisohjelmasta. Huhtikuu 2014. URL: https://www.tem.fi/files/39580/vnp_aineettoman_arvonluonnin_kehittamisohjelmasta.pdf [haettu 3.5.2016]
- Valtiovarainministeriö (2006). Asiakirjayhdistelmä vuoden 2006 talousarviosta. URL: <http://budjetti.vm.fi/indox/sisalto.jsp?year=2006&lang=fi&maindoc=/2006/aky/aky.xml&opennode=0:1:15:347:737:877>: [haettu 5.8.2016]

Kirjallisuus ja artikkelit

- Agamben, Giorgio (2001): Keinot vailla päämäärää. Helsinki, Tutkijaliitto.
- Alasutari, Pertti (2006). "Suunnittelualoudesta kilpailualouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen?" Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus.
- Anderson, Benedict (2007). Kuvitellut yhteisöt. Tampere: Vastapaino.
- Bell, David & Oakley, Kate (2015). Cultural Policy. Lontoo & New York: Routledge.
- Bodirsky, Katharina (2012). Culture for competitiveness: valuing diversity in EU-Europe and the 'creative city' of Berlin, International Journal of Cultural Policy, 18:4, 455-473, DOI: 10.1080/10286632.2011.598517
- Bonet, Lluís & Négrier, Emmanuel (2011). The end(s) of national cultures? Cultural policy

- in the face of diversity, *International Journal of Cultural Policy*, 17:5, 574–589, DOI: 10.1080/10286632.2010.550681
- Breuilly, John (1994). *Nationalism and the State*. Second Edition. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bruun, Otto & Eskelinen, Teppo & Kauppinen, Ilkka & Kuusela, Hanna (2009). *Immateriaalitalous. Kapitalismin uusin muoto*. Helsinki: Gaudeamus University Press.
- Cerny, Philip G. (1990). *The Changing Architecture of Politics. Structure, Agency and the Future of the State*. Lontoo: SAGE.
- Cerny, Philip G. (2010) *The competition state today: from raison d'E'tat to raison du Monde*. *Policy Studies* 31:1, 5–21. DOI: 10.1080/01442870903052801
- Galloway, Susan & Dunlop, Stewart (2007) *A Critique of Definitions of the Cultural and Creative Industries in Public Policy*, *International Journal of Cultural Policy*, 13:1, 17–31, DOI: 10.1080/10286630701201657.
- Gellner, Ernest (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford, Basil Blackwell
- Gramsci, Antonio (1982). *Vankilavihkot, valikoima 2*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Hall, Stuart (1992). *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.
- Harmes, Adam (2012). *The rise of neoliberal nationalism*. *Review of International Political Economy*, 19:1, 59–86, DOI: 10.1080/09692290.2010.507132.
- Harvey, David (2008). *Uusliberalismin lyhyt historia*. Tampere: Vastapaino.
- Hay, Colin (2004). "Re-Stating Politics, Re-Politicising the State: Neo-liberalism, Economic Imperatives and the Rise of the Competition State". *The Political Quarterly Publishing*, 75:1, 38–50, DOI: 10.1111/j.1467-923X.2004.621_1.x
- Heiskala, Risto (2006). "Kansainvälinen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros." Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* (14–42). Helsinki, Gaudeamus.
- Heiskanen, Ilkka & Ahonen, Pertti & Oulasvirta, Lasse (2005). *Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kippupisteet ja kehitysvaihtoehdot*. Cuporen julkaisuja 6. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö.
- Heiskanen, Ilkka (2015). "Taiteen ja kulttuurin uusi asemointi talouteen: kulttuuriteollisuus, luovat alat ja luova talous." Teoksessa Heiskanen, Ilkka & Kangas, Anita & Mitchell, Ritva Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet (23–108). Helsinki: Tietosanoma.
- Kangas, Anita & Vestheim, Geir (2010). *Institutionalism, cultural institutions and cultural policy in the Nordic countries*, *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 13:2, 267–286.
- Kangas, Anita (1999): "Kulttuuripoliittikan uudet vaatteet". Teoksessa Kangas, Anita & teet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet (109–190). Helsinki: Tietosanoma.
- Held, David & McGrew, Andrew (2005): *Globalisaatio - puolesta ja vastaan*. Tampere, Vastapaino.
- Hesmondhalgh, David & Nisbett, Melissa & Oakley, Kate & Lee, David (2015). *Were New Labour's cultural policies neo-liberal?*, *International Journal of Cultural Policy*, 21:1, 97–114, DOI: 10.1080/10286632.2013.879126
- Häyrynen, Simo (2015). *Kulttuuripoliittikan liikkuvat rajat. Kulttuuri suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häyrynen, Simo (2013). *A centralised market orientation: the implicit determinants of Finnish cultural policy in 1990–2010*, *International Journal of Cultural Policy*, 19:5, 623–640, DOI: 10.1080/10286632.2012.713353
- Jakonen, Olli & Mitchell, Ritva (2014). *Kulttuuri alueellisen kehityksen moottorina*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö CUPORE. Cuporen verkkojulkaisuja 25. URL: http://www.cupore.fi/documents/Kulttuuri-alueellisenkehityksenmoottorina_v06.pdf [haettu 24.8.2016]
- Jakonen, Olli & Mitchell, Ritva (2015). *Kulttuuripoliittikan yhteys EU:n innovaatio- ja aluepolitiikkaan*. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö CUPORE. Cuporen verkkojulkaisuja 29. URL: http://www.cupore.fi/documents/Kulttuuripoliittikan_yhteys_EUn_innovaatio_ja_aluepolitiikkaan.pdf [haettu 15.8.2016]
- Jessop, Bob (2016). *The state: past, present, future*. Cambridge: Polity.
- Kananen, Johannes & Kantola, Anu (2009). *Kilpailukyky ja tuottavuus – Kuinka uudet käsitteet saavuttivat hallitsevan aseman hyvinvointivaltion muutoksessa? Teoksessa Kananen, Johannes & Saari, Juho (toim.) Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa (119–151)*. Jyväskylä: Minerva Kustannus.
- Kangas, Anita & Pirnes, Esa (2015). *Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinta ja rahoitus*. Teoksessa Heiskanen, Ilkka & Kangas, Anita & Mitchell, Ritva Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet (23–108). Helsinki: Tietosanoma.

- Virkki, Juha (toim.): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet (118–139). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Karttunen, Sari (2015). ”Valtionavustukset kulttuuripolitiikan ohjausvälineinä. Huomioita opetus- ja kulttuuriministeriölle tehdystä pika-analyysistä.” Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura.
- Karttunen, Sari (2012). Cultural policy indicators: reflections on the role of official statisticians in the politics of data collection, *Cultural Trends*, 21:2, 133-147, DOI: 10.1080/09548963.2012.674753
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes (2013). Seize the Moment: Financial Crisis and the Making of the Finnish Competition State, *New Political Economy*, 18:6, 811-826, DOI: 10.1080/13563467.2012.753044
- Kantola, Anu (2010). ”Kilpailukyky politiikan valtastrategiana”. Teoksessa Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä (97–118). Helsinki: Gaudeamus.
- Kantola, Anu (2006). ”Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot”. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006): Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? (156–178). Helsinki: Gaudeamus.
- Karkulehto, Sanna & Lähdesmäki, Tuuli & Venäläinen, Juhana (toim.) (2016). Elämukset kulttuurina ja kulttuuri elämyksinä. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Kettunen, Pauli (2011). Welfare Nationalism and Competitive Community. Teoksessa Suszycki, Andrzej Marcin (ed). Welfare Citizenship and Welfare Nationalism. NordWel studies in historical Welfare state research 2. Helsinki: Nordic Centre of Excellence NordWel. URL: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42137/nordwel2.pdf?sequence=1> [haettu 11.8.2016]
- Kettunen, Pauli (2008). Globalisaatio ja kansallinen me. Tampere: Vastapaino.
- Kettunen, Pauli (2005). ”Globaalin talouskilpailun nationalismi”. Teoksessa Saukkonen, Pasi & Pakkasvirta, Jussi (toim.): Nationalismit (436–453). Helsinki: WSOY.
- Kulovaara, Kari (2016) Uusi hallinta managerialismina. Teoksessa Nousiainen, Marko & Kulovaara, Kari (toim.) Hallinnan ja osallistamisen politiikat (22–64). SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. URL: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/50502/978-951-39-6613-3.pdf?sequence=1> [haettu 11.8.2016]
- Kuusela, Hanna (2014). Luovuuden uusi aalto. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Valaskivi, Katja & Kuusela, Hanna (toim.) Tehtävä kulttuurille. Talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet (95–123). Tampere: Vastapaino.
- Koivisto, Juha & Lahtinen, Mikko (2012): ”Karl Marx”. Teoksessa Koikkalainen, Petri & Korvela, Paul-Erik (toim.): Klassiset poliittiset ajattelijat (446–474). Tampere, Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko & Koivunen, Anu (2011). Miltä tuntuu todella? Arjen kulttuuriset merkityskamppailut. Teoksessa Koivunen, Anu & Lehtonen, Mikko (toim.) Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa (7–39). Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko (2014). Tehtävä kulttuurille? Teoksessa Lehtonen, Mikko & Valaskivi, Katja & Kuusela, Hanna (toim.) (2014). Tehtävä kulttuurille. Talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet (11–38). Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko & Valaskivi, Katja & Kuusela, Hanna (toim.) (2014). Tehtävä kulttuurille. Talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet. Tampere: Vastapaino.
- McGuigan, Jim (2009). Doing a Florida thing: the creative class thesis and cultural policy, *International Journal of Cultural Policy*, 15:3, 291-300, DOI: 10.1080/10286630902763281
- Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (eds.) (2009). The Road from Mont Pèlerin. The Making of the Neoliberal Thought Collective. Lontoo: Harvard University Press.
- Moisio, Sami (2008). From Enmity to Rivalry? Notes on National Identity Politics in Competition States. *Scottish Geographical Journal*, 124:1, 78–95, DOI: 10.1080/14702540802351731
- Moisio, Sami (2012). Valtio, alue, politiikka: Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Tampere: Vastapaino.
- Müller, Martin (2011). Market meets nationalism: making entrepreneurial state subjects in post-Soviet Russia, *Nationalities Papers*, 39:3, 393-408, DOI: 10.1080/00905992.2011.565320
- Newsinger, Jack (2015). ”A cultural shock doctrine? Austerity, the neoliberal state and the creative industries discourse.” *Media, Culture & Society*, 37:2, 302-313, DOI: 10.1177/0163443714560134
- Oakley, Kate (2009). The disappearing arts: creativity and innovation after the creative industries, *International Journal of Cultural Policy*, 15:4, 403–413, DOI: 10.1080/10286630902856721

-
- Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005). "Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena." Teoksessa Saukkonen, Pasi & Pakkasvirta, Jussi (toim.): Nationalismit (15–45). Helsinki: WSOY.
- Patomäki, Heikki (2015). Uusliberalismi Suomessa. Helsinki, WSOY
- Pyykkönen, Miikka (2014). Ylistetty yrittäjyys. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rautiainen, Pauli (2008). Suomalainen taiteilijätuki. Valtion suora ja välillinen taiteilijätuki taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään. Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön julkaisuja n:o 34. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Saukkonen, Pasi (2014). Vankka linnake, joutava sopeutuja vai seisova vesi? Suomalaisen kulttuuripoliittikan viimeaikainen kehitys. Cuporen verkkojulkaisuja 23. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö. URL: <http://www.cupore.fi/documents/Kulttuuripoliittikankehitys.pdf> [haettu 16.2.2016]
- Sevänen, Erkki (1998). Taide instituutina ja järjestelmänä. Modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sokka, Sakarias & Kangas, Anita (2007). Intellectuals, nationalism, and the arts, International Journal of Cultural Policy, 13:2, 185–202, DOI: 10.1080/10286630701342865
- Sokka, Sakarias (2012). "Kansamme kykyyn itse arvostella ei voi luottaa!" Taidelautakunnat valtiollisina asiantuntijaeliminä ennen toista maailmansotaa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 452. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sokka, Sakarias (2014). "Fakkiutunut kulttuurihallinto ei ymmärrä kulttuuripoliittista valtaa". Tiede & Edistys, 3/2014, 214–224.
- Sorsa, Ville-Pekka (2014). "Suomalaisen kilpailuvalltion hallintastrategia: koordinaatiota ilman synergioita?" Tiede ja Edistys, 3/2014, 195–213.
- Throsby, David (2009). Explicit and implicit cultural policy: some economic aspects, International Journal of Cultural Policy, 15:2, 179–185. DOI: 10.1080/10286630902760840
- Throsby, David (2010). The Economics of Cultural Policy. UK: Cambridge University Press.
- Virolainen, Jutta (2012). Kulttuuri vientituotteena: kulttuuriviennin merkitykset ja tavoitteet opetus- ja kulttuuriministeriön ohjelmateksteissä 2000-luvun alussa. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/38555> [haettu 20.8.2016]
- Wilenius, Markku (2004). Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. SITRA publications n:o 266. Helsinki: Edita.
- Williams, Raymond (1988): Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus. Tampere: Vastapaino.
- Wood, Ellen Meiksins (2005): Pääoman Impe-riumi. Tampere: Vastapaino.
- Yliaska, Ville (2014). Tehokkuuden toiveuni. Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle. Helsinki: Into kustannus.

Loppuviitteet

1. Uusliberalismista ja kulttuuripolitiikasta esim. Hesmondhalgh ym. 2015 ja Newsinger 2015. Uusliberalismissa on kyse koko toimintakontekstin muutoksesta, koska se on 1970-luvun jälkeen vallannut globaalisti alaa niin poliittis-taloudellisessa toiminnassa kuin ideologiana (ks. Harvey 2008). Suomessakaan uusliberalismi ei ole ollut ainoa kilpailuvallion hallintastrategia (Sorsa 2014) eikä suomalaisen kulttuuripolitiikan uusliberalisaatio ei ole tarkoittanut laajamittaista yksityistämistä tai julkisen tukijärjestelmän romuttamista. Sen sijaan instituutioiden ja rahoituksen muokkaamista kilpailuvallion toimintoja varten, esimerkiksi New Public Managementin mukaisia uudistuksia, on toteutettu (ks. Kangas & Pirnes 2015; Heiskanen ym. 2005).

2. Englanniksi voidaan käyttää ilmaisua competition state. Hyvinvointivaltioiden muutoksesta kohti kilpailuvaltioita ks. Cerny 1990, 204–232. Uusliberalismin ja kilpailuvallion suhde on läheinen, joskin monimutkainen. Bob Jessop on käyttänyt nimitystä ”post-national workfare regime”. (Ks. Hay 2004).

3. Olen aiemmin tarkastellut kulttuurin, nationalismin ja talouden suhteita suomalaisten eduskuntapuolueiden ohjelmissa 2000-luvulla (Jakonen 2013).

4. Suomalaisen julkishallinnon muutosta tutkinut Yliaska (2014) kuvaa uusliberaalia valtiointerventionismia, jossa resurssivaltaa keskitettiin kunnilta valtiolle ja keskusvaltaa, erityisesti valtiovarainministeriön asemaa vahvistettiin. Valtiovarainministeriön vallan kasvusta sekä budjetoinnin ja taloudellisen suunnittelun ohjauksesta ja tuloksellisuuden seurannasta indikaattoreiden avulla kulttuuripolitiikan hallinnon alan näkökulmasta esimerkkinä on OPM 2009b.

5. Korostan tässä yhteydessä modernistisen nationalismiperinteen (Saukkonen & Pakkas-

virta 2005, s.25–35; Gellner 1983) valtiollisen kontrollin näkökulmaa. Tällöin nationalismia tarkastellaan tarpeena luoda toimiva suhde yksilöiden ja ryhmien edun sekä nykyaikaisen (modernin) valtion edun välille. Näin on tehty esimerkiksi yhdenmukaisen ”kansallisen kulttuurin” avulla. (Saukkonen & Pakkasvirta 2005, s.29; Kettunen 2008; Anderson 2007; Breuilly 1994; Gramsci 1982.)

6. Esimerkkinä voi mainita opetus- ja kulttuuriministeriön vuoden 2014 taide- ja kulttuurimäärärahoista 35 %:n kohdistuneen valtion/kansallisille laitoksille, joille on määritelty valtakunnallisia sekä ”kansallisen kulttuurin ja identiteetin” kannalta erityisiä tehtäviä (ks. Saukkonen 2014, s.13–14). Helsingin Sanomat (HS 19.4.2016) puolestaan kirjoitti kulttuuripolitiikkasivullaan suomalaisesta kulttuurista, ”virallisesta ja oikeasta taiteesta” ja monikulttuurisuuden huomiotta jättämisestä taidekasvatuksessa.

7. Valtion keskushallinnon uudistushanke (2002) pyrki tehostamaan tulosohtoa, tilivelvollisuutta ja tulosvastuuta. Valtiontalouden ja toiminnan ohjauksjärjestelmä muokkautui, kun laki valtion talousarvioista astui voimaan 2004. Valtiovarainministeriö puolestaan julkaisi keskustelualoitteen indikaattoreista seurannan ja ohjauksen välineinä 2005.

8. Jätän huomioimatta Vanhasen ensimmäisen hallituksen, Kivinin ja Stubbin hallituksen ohjelmat. Niissä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia suhteessa edelliseen pääministerin vaihduttua kesken hallituskauden hallituksen jatkaessa toimintaansa.

9. Tätä korostaa muun muassa se, että ohjelma oli sijoitettu innovaatiopolitiikan osioon työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivustolla.